

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında Bursa Ermenileri (2)

Ecz. Ramiz Fidan

Giriş

Yıllardan beri istiklal uğrunda iç ve dış düşmanlarına karşı mücadele eden ve vatanını savunmak zorunda kalan milletimiz, 1.Dünya Savaşından çok yorgun çıktığımız bir zamanı kollayan ve Avrupa'nın düşmanımız olan devletlerine arkasını dayayan Yunanlıların 1920 senesi başlarında ansızın ana yurdumuza ayak basmaları, Trakya ve Batı Anadolu'yu kısmen işgal etmeleriyle birlikte türlü taşkınlıklar ve tahribatlarla çok kötü ve akıl almaz tecavüzlerine maruz kalmıştı.

Fakat dünyada örneği olmayan kahraman Türk milleti, bin türlü mahrumiyet içinde, fakat Hakk'ın yardımıyla artan milli azim ve bağlılığı sayesinde imanına ve süngüsüne güvenerek gösterdiği harikalarla bu saldırganları geldiklerine pişman ve perişan bir halde, tarihin bile örneğini kaydetmediği bir hezimetle ve yenilgiye uğratarak denize döktü.

Kendilerine medeni süsü veren, fakat şu medeniyet asrında bu maske altında yaptıklarının sonunda ağır cezasını ordularının yıkılmasıyla gören bu yangıncı ve sapıklikların uğursuz işgali sonrasında hiçbir zorunluluğa dayanmaksızın ve özellikle milletimizin iktisadi bünyesini sarsmak emeliyle yaptıkları genel tahribat arasında vilayetimiz içinde dahi işgal tarihlerinden kaçıp gitmelerine kadar (Bursa'da 8 Temmuz 1920 - 10 Eylül 1922) isledikleri tüyler ürpertici zulümler ve facialar, haddi asmalar ve sapıkliklar aslında yazmakla tükenmez.

Okuyacağınız yazının kaynak kitabının ilk basımı; 1925 yılında Bursa Valisi Kemal Bey zamanında yapılmıştır. Bununla beraber, gerekli bilgi ve belgelerin toplanıp bir araya getirilmesine, eski vali Hacı Abdil Beyefendi zamanında başlanmış, daha sonraki vali Hilmi Beyefendi zamanında devam edilmiştir.

10 Mayıs 1924 - BURSA

Yazımla görevli Vilayet Encümeni Daimi Baş Katibi Canip

Rapor No 2: "Panayır, Alaşar, Ovaakça" Köyleri Facialarına Ait Rapor

Ayrıntıları 12 Eylül 1922 tarihi ve 1 nolu raporda yazıldığı üzere; Bursa Belediye Tabibi Mehmet Ali, Sorgu Hakimi Ahmet, Bursa Merkez Savcısı Hüsnü, Setbaşı'nda görev yapan fotoğrafçı Ali Sakıp'tan oluşan Tahkik Heyeti 13 Eylül 1922 Çarşamba günü Fransız Devleti Bursa temsilcisi Mösyö Kucar Cenapleri ile birlikte soruşturmanın devamı için Alaşar Köyü'ne doğru yola çıkmıştır.

Alaşar Köyüne giderken pek çok kadın ve çocuklardan oluşan yaralıları rastlanmış, bunlardan bir kısmının Bursa Hastanesine gönderilmek üzere arabalara bindirildiği görülmüş, inceleme sonrasında; 8 Eylül 1922 Cuma akşamından itibaren 11 Eylül 1922 Pazartesi gününe kadar değişik zamanlarda Ermenilerden oluşan üç çete

tarafından önce birtakım işkence ile köy halkının elindeki parası pulu alınıp gasp edildiği, 11 Eylül 1922 Pazartesi günü iki subay komutasında bir askeri müfrezenin köylerine gelmekte olduğu görülmesiyle korkuya kapılan erkekler köy yakınlarındaki ormanlara kaçtıkları ve kadınların cinsiyetleri dikkate alınarak saldıran masun kalabileceklere düşüncesiyle kaçmayıp sadece toplu bulunmak üzere bir evde toplandıkları, sözü geçen subayların komutasındaki askeri müfrezenin köyü sarıp içeriye giren askerlerin, kadınların toplandıkları eve girmek suretiyle kadınların üzerine vahşi bir şekilde saldırarak kadın ve kızlardan oluşan 5 kişiyi kurşun ve süngü ile yaralanmak suretiyle şehit edilmiştir.10 kadın da muhtelif yerlerinden süngü ve kurşunla yaralanmışlardır. Kirlere sığınan erkeklerden 6'sı da aynı şekilde kurşun ve süngü ile şehit edilmiş, 6 erkeğin de yaralandıkları anlaşılmıştır.

Rapor No 4: Geçit, Bademli, Eşkel, Söğütpınar, Rungüş (Çayönü) Köyleri Zulümlerine Ait Rapor

16 Eylül 1922 Cumartesi tarihli Bursa'da Setbaşı'nda Fotoğrafçı Ali Sakıp, Bursa Belediye Tabibi Mehmet Ali ve Bursa Merkez Savcısı Hüsnü Bey'in hazırladıkları rapora göre; 55 haneden ibaret olan bu köye benzerlerinde olduğu gibi dört taraftan ateşlenerek yalnız civarında ayrılmış bir şekilde duran on hane kurtulmuş olduğu görüldü. Ahali civarda işlenen mezalimi haber almaları üzerine, yangından önce ormanlara kaçmış ve bu esnada köye gelen Çerkez, Ermeni ve Rumlardan oluşan süvari bir çete ahaliyi etraftan köy camiine toplamış ve üzerlerinde olan paralarını alıp gasp ettikten sonra oradan atlarına binerek uzaklaşacakları sırada düdük çalarak, bunun ardından diğer bir düdük sesi üzerine bir askeri müfreme gelerek köyü dört tarafından ateşledikleri ve daha sonra ahalinin toplu bulunduğu cami-i şerife giderek toplu bulunan ve iki yaşından yetmiş yaşına kadar olan çocuk çocuk, erkek kadın ahali süngü ve kurşun ve kullanılan bombalarla öldürüp, yok edip, yaralayıp ve kiminin de boynundan kesilmek suretiyle hayatlarına son verilmiştir. Yaşları 2 ile 70 arasında olan 47 kişi şehit edilmiştir.

Havaların zaten sıcak olması, işlenen vukuatların Tahkik Heyetinin gelişinden dört gün önce gerçekleşmiş olması dolayısıyla şehitlerin defnedilmiş olması, köyde yaralı olmayan kimsenin kalmaması ve iş görececek kimse bulunmaması nedeniyle mezarlardan çıkarılarak fotoğraflarının alınması mümkün olamamış, fakat yaralıların kısmen fotoğrafları, yakılan köy ile beraber alınmıştır (Fotoğraf No: 16 ve 17). Katlin gerçekleştirildiği yerin durumunu, şu anda kana boyanmış cami-i şerifin gelecekte gerekli yerlere gösterilmesi için olduğu gibi korunması hususunda köy halkı uyarılmış ve bu durum, Vilayet Makamı'na da bildirilmiştir. Bununla beraber beş günden beri yaraları sarılmayan

yaralıların imdadına yetişilmesi için Vilayet merkezine özel süvariler çıkarılarak tabipler istenmiştir. Köy halkının bir günlük iaşesi kalmadığından, bu eksikliğin giderilmesi de yardım makamlarına bildirilmiştir.

Osmaniye, Orhaniye ve Saitabat Köyleri Zulümleri

21 Mayıs 1921 tarihinde Vali'nin Bursa Askeri İdare Başkanlığı'na yazdığı 1159/268 sayılı raporda; "Silah arama amacıyla Susığırık mıntıkasındaki Müslüman köylerinde Ermeni çeteleriyle birlikte dolaşan askeri birlikler bu defa da Osmaniye, Orhaniye ve Saitabat köylerini arayarak silah bulamayınca köy halkını döverek işkence ettikten sonra evleri birer birer dolaşip bulabildikleri değerli eşya ve paraları alıp gasp ettikten ve hatta erkek ve kadınların üzerlerini bile ayrıca arayarak erkeklerin saat ve ceplerindeki paraları ve kadınların kulaklarındaki küpe ve boyunlarındaki altın gerdanlık ve parmaklarındaki yüzüklerini bile aldıkları, bazılarını ayaklarından baş aşağı asmak ve bazılarını bahçe kenarına götürerek, "kimde silah vardır, söyle! Yoksa seni öldüreceğim!" diyerek baskı yaptıkları ve sonunda elindeki mavzeri korkutmak amacıyla doğrultarak silah boşaltmak gibi arama kurallarına aykırı durumların devam etmekte olduğu ve Müslüman köylerinde silah araştırması vesilesiyle yapılan bu yağmağirlik ve işkencenin artık son aşamaya ulaştığı, ahali köylerinde oturmaya cesaret edemeyerek bir kısmının Bursa'ya muhacir olarak gelmekte ve bir kısmının da yine tecavüze uğramak korkusuyla geceleri dağlara sığmamakta oldukları, silah aramanın çoğu köylerde birbirini müteakip üç dört defa devam ettiği ve silah bulamayınca dövme ve nihayet yağmağirliğe başlanmakta olduğu Jandarma Alay Komutanlığı'ndan yazı ile ifade olunmakla silah ararken askerlerin kişileri dövdüğü, malları aldığı gibi zat-ı alilerininin de hiç şüphesiz razı olamayacakları çirkin hareketlere meydan verilmemesi için kesin ve etkili önlemler alınması hususunun ilgililere emir buyurulması ricasıyla,," bglı verilmiştir.

Kızık Köyleri ile Gözede, Aksu ve Çataltepe Köyleri Zulümleri

26 Mayıs 1921 tarihinde Vali'nin Bursa Askeri İdare Başkanlığı'na yazdığı 1108/273 sayılı raporda; "Kızık köylerinde silah aramak esnasında meydana gelen şahısları dövme, mallan elinden alına gibi üzücü durumlar dolayısıyla inceleme yapılmak üzere karma bir heyet oluşturup gönderme hakkındaki yazılara cevap olarak 3514 numaralı ve 7 Mayıs 1921 tarihli yazılarında sözü edilen olaylar meydana geldiği köylerde gereken soruşturmanın yapılması için subay gönderildiği, köylülerin korkusuz iş ve güçleri ile meşgul olabilmeleri için gerekli tedbirler alınması yazılı olarak bildirilmiş ise de mesele önem taşıdığından, önceden talep olunduğu gibi, olay yerlerine adı geçen heyetin gönderilmesi gerektiği kanaati muhafaza olunmakla beraber yatağa mahkum olarak evlerinde yatmakta olan dövülmüş şahısların tedavileri için sözü edilen köylere tabip gönderilmesi zorunlu görülmektedir.

Jandarma Alay Komutanlığına yazılan yazıda da son olarak Bursa'nın Gözede, Aksu, Çataltepe Köyleri Kızık köyleri gibi silah aramak için asker tarafından alınıp arama gerçekleştirilmiş ise de, asker arasında Ermeni oldukları tahmin edilen siyah kalpaklı şahısların, adı geçen köylerin ahalisinin hepsini ağır bir şekilde sopa ile dövdükleri ve Çataltepe ahalisinden bazılarının da sakalarını koparmak

suretiyle işkence ettikleri ve bu sebeple köy ahalisinin peyderpey Bursa'ya hicret etmekte oldukları ve bu hal devam ettiği takdirde Müslüman köylerin bütünü ile boşalacağı ifade olunmaktadır.

Bu gibi olayların ortaya çıkmasının devam etmesine yüce zatınız hiçbir şekilde razı olamayacakları güçlü kanaati taşıdığından saldırganlar hakkında gereken işlemlerin yapılmasıyla beraber benzeri darp ve işkence durumlarının kesinlikle önü alınarak genel güvenliğin sağlanması ve yukarıda geçtiği gibi dövülen şahısların tedavilerinin yapılması için buldukları yerlere gönderilmesi uygun görülen belediye tabiplerinden doktor Fadıl Beye işgal güçlerince bir doktor ve birkaç askerin eşlik etmesi için, ilgililere acilen emir verilmesi ve sonucu hakkında vilayet makamına bilgi verilmesi ricasıyla..." şeklinde görüş bildirilmiştir.

Çalı Köyü Mezalimine Dair Rapor

5 Temmuz 1921 tarihli Vali'nin Bursa Askeri İdare Başkanlığı'na yazdığı 1516/355 sayılı raporda; "Geçen Haziran'ın 30. Perşembe günü zevalİ saat dört sularında Bursa'nın Tahtalı Köyünde bulunan askeri birlikten bir subay komutasında, siyah başlıklı altı Ermeni çetesi Çekirge mıntıkasına bağlı Çalı Köyü'ne gelerek önce köyü dışarıdan sararak sonra subay ile çeteler ve 15 askerle Yaylacık ve Tahtalı Köyleri Hıristiyan halkından dört kişi beraber olduğu halde köyün içerisine girdikleri, halktan bir kısmı camide ikinci namazını kılmakta iken caminin kapılarını kapayarak köyde bulabildikleri erkekleri de camiye doldurduktan sonra birlik subayının yanındaki Ermeni çetelerinin reisi olduğunu ifade eden siyah başlıklı ve meşin elbise giymiş şahıs cami içerisinde halka hitaben, "Siz beni bilmiyor musunuz? Bana Ermeni çetesinden Arslan Bey derler. Sizi keseceğim. Silahları çıkarın!" diye önce tehdit ettiği, daha sonra halkın, işgal anında silahlan tamamen teslim ettiklerini söylemeleri üzerine sözü edilen kişi elinde bulundurduğu satıra benzer büyüklükteki bıçağını çıkararak halka saldırmaya başladığı, bu sarada yaralananlardan Muhtar Ömer Ağa ile Ömer oğlu Yakup'un yaralan ağır bulunduğu ve bilahare diğer ahalinin sopa ile dövüldüğü, on beş kişinin dövülmenin etkisiyle hala köyde yataklarda yatmakta oldukları, saldırganların, halka camiden iki saat sonra çıkmalarını, şayet iki saatten önce çıkarlarsa öldürüleceklerini, zaten beş gün sonra gelerek çoluk çocuğuyla birlikte halkı keseceklerini söyleyerek camiden ayrıldıkları, daha sonra evlere girerek değerli eşya ve paraları alıp Tahtalı köyüne gittikleri, Yaralıardan Yakup'un muayenesi yaptırılarak bu husustaki rapor sureti alındığı ve diğer yaralılar ile dövülenlerin köyde olmamaları nedeniyle muayeneleri yaptırılmadığı Jandarma Alay Komutanlığı'ndan yazılan yazıda bildirilmiş ve sözü edilen rapor örneği ilişikte sunulmuştur. Saldırganların yakalanması ile cezalandırılması, gasp edilen para ve eşyanın geri alınarak sahiplerine iadesi, yaşamı ve genel güvenliği tehdit eden tecavüzlerin engellenmesi için ilgililere emir buyurulması ricasıyla..." şeklinde bildirilmiştir.

Zulme Uğrayan İki Köylü Hakkında

16 Temmuz 1921 tarihinde Vali'nin Bursa Askeri İdare Başkanlığı'na yazdığı 1588/387 sayılı raporda; "İçinde bulunduğumuz Temmuz'un 11. Pazartesi günü Bursa'nın Aksu Köyünden Hüseyin oğlu Halil ile Salih oğlu Ali iş icabı Bursa'ya gelip ertesi günü köylerine dönüşleri sırasında Hacivat Hanı civarında önlerine tahminen on silahlı kişiden oluşan bir Ermeni çetesi çıkarak adı geçenlerin üzerlerini

arayıp, bunlardan Salih oğlu Ali'nin 750 kuruşunu alarak arkadaşı Hasan oğlu Halil'i cadde kenarındaki çalılık içerisine götürerek orada öldürdükleri, öldürülen şahsın bugün söz konusu yerde bulunduğu için olay yerine gidecek keşif heyetine eşlik etmek üzere Yunan Jandarmasının da katılması için gereğinin yapılması Jandarma Alay Komutanlığı Vekaletine yazı ile ifade olunduğundan sözü geçen heyete Yunan Jandarmasının eşlik etmesi ve faillerinin takip edilerek yakalanmaları ile haklarında gerekli işlemlerin yapılması için acil emirler verilmesi ricasıyla..." şeklinde bildirilmiştir.

Selçukgazi Köyü Mezalimine Dair

16 Temmuz 1921 tarihinde Hüdavendigâr Valisi'nin Bursa Askerî İdare Başkanlığı'na yazdığı 1595/398 sayılı raporda; "Temmuz'un Pazartesi günü Bursa'nın Selçukgazi Köyüne Ermeni çeteleri gelerek köyde yemek vs. yedikten sonra o geceyi köyde geçirdikleri ve çeteler tarafından gelen istek üzerine Salih çavuş'un oğlu Mustafa'nın demin gök renkte 250 lira değerinde bir atını aldıkları ve adı geçen köyde sabah yemeğini de yedikten sonra köyden ayrılarak Tepe Derbent Karakolu istikametine çıktıkları, beş dakika sonra tekrar köye döndüklerinde bu sefer ihtiyar heyetini buldukları, köy halkını dövüp işkence ederek kahvehaneye hapsedtikten sonra: "Herkes gücü yettiğince para versin!" dedikleri ve buna karşı halkın, "bizde para yoktur!" demeleri üzerine İhtiyar Heyetini döverek önlerine katıp tek tek evleri aradıkları, bulabildikleri değerli eşya, mücevher ve paraları alarak Timurtaş Köyü istikametine doğru gittikleri, Bursa Taburundan bildirilen, yine aynı tarihte adı geçen köye silahlı bir onbaşı ile yedi işgal askeri gelip angarya olarak beş araba ile yedek olmak üzere iki çift manda alıp Gemlik'e doğru gittikleri Jandarma Alay Komutanlığından yazılan yazıda ifade olunmuştur. Şu sırada Ermeni çetelerinin haydutlukları ve cinayetleri aralıksız devam etmekte olduğundan gerek adı geçen köy ve gerek diğer köylere tecavüz eden Ermeni çetelerinin yakalanmasıyla haklarında gerekli işlemlerin yapılması ve masum halkın bu gibi tecavüzlerden korunmasının temini için gerekli yerlere acil emirler verilmesi ricasıyla..." şeklinde bilgi verilmiştir.

Maskarahasan, Muratoba, Dürdane, Cumalıkızık, Hamamlıkızık, Derekızık, Cambazlar, Hamitler ve Kazıklı Köylerinde İşlenen Zulümler

17 Temmuz 1921 tarihinde Vali'nin Bursa Askerî İdare Başkanlığı'na yazdığı 1601/292 sayılı raporda; "12 - 13/7/1921 Çarşamba gecesi 451 kişilik bir Ermeni çetesi Maskarahasan Köyünü dışarıdan abluka altına alarak haydutlardan on kişinin köyün içine girdikleri, korucu ile Muhtar ve İhtiyar Heyetinin evlerini dolaşarak bütün köy halkının toplanmasını istedikleri ve bunun üzerine birer birer evlerden ahaliyi toplattıkları, daha sonra çetelerin elindeki krokiye bakıp köylülerin isimlerini okuyarak "Hemen çıkarın paraları!" diye kırbaç ve tüfeğin dipçığıyle vurup, ardından halkı sırayla evlerine götürerek eşya ve sandıklarını arayıp mevcut paralarını ve diğer süs eşyalarını aldıkları, alınan para miktarının tahminen 1000 (bin) lirayı aşkın olduğu, ayrıca on adet beşbirlik alındığı ve bilahare serhillerin çekilip gittikleri;

13/7/1921 Çarşamba günü Muratoba Köyü Ermeni çeteleri tarafından basılarak ahalinin değerli eşya ve paraları ile bir baş atını aldıkları, 14-15/7/1921 gecesi Hamitler Köyü de aynı şekilde Ermeni çeteleri tarafından basılarak bazı evlerin arandığı, para ve değerli eşyaların alındığı,

Köyden Halim Ağa'nın karısını para çıkartmak üzere on dokuz yerinden yaraladıkları, 12/7/1921 sah ve ertesi Çarşamba günleri Dürdane Köyüne yine Ermeni çeteleri gelerek köy halkından zorla ve tehdit ederek 300 (üçyüz) lira alıp gittikleri, 13-14/7/1921 günleri gece ve gündüz iki defa olarak Cumalıkızık, Hamamlıkızık, Derekızık köyleri bir kısım askeri elbise giyen, bir kısım da Ermeni çetesi kıyafetiyle silahlı bir çok haydut tarafından basılarak: "Köylerinizde çete vardır; köylerinizi bütünüyle yakacağız ve sizleri de keseceğiz!" diye tehditler savurduktan sonra değerli eşya ve paralarını gasp edip birçok köylüyü de şiddetli bir şekilde dövüp işkence ettikten sonra gittikleri, 14-15/7/1921 Cuma gecesi bir kısım Ermeni çeteleri Susıgırlık mıntıkasına bağlı Cambazlar köyünü basarak ahaliyi dövdükleri ve ahalden bir kısmının köy dışına kaçarak tarla vs. mahallerde kendilerini gizledikleri, köyden üç kişi şakilerin eline geçip birlikte evlerine girerek eşya ve değerli madde gibi şeylerin aranması sırasında Hacı Ali'nin oğlu Mustafa ile kansının korkarak bahçeye kaçtıkları, evde yalnız başına kalan on dört yaşlarında bakire kızını tutup tecavüz ettikten sonra Kazıklı istikametine doğru gittikleri ve söz konusu şahısların aynı gece Kazıklı Köyü'nü de basıp ve 100 (yüz) lira aldıkları, birkaç gün sonra verilmek şartıyla 1000 (bin) lira daha kefaletle alıp gittikleri;

15/7/1921 Cuma günü, aynı şahısların da içlerinde bulunduğu 40 kadar kişi Dürdane Köyü'nü kuşatarak halktan 1000 (bin) lira istedikleri ve aksi taktirde köyün yakılacağını söyleyip gittikleri, köy halkının da bir aralık fırsat bulup yaklaşık altmış hanenin Bursa'ya kaçmayı başardıkları Jandarma Alay Komutanlığından yazılan iki adet yazıda ifade edilmiş, Hamitler Köyü ahali adına verilen bir arzuhalde de altmış asker süvariden oluşan bir Ermeni çetesi köylere gelerek ahaliye işkence etmek ve kapılarını kırmak suretiyle evlere girip eşkıyalık yaptıkları, bu arada evin kapısını kırarak içeriye girip, para talebiyle köylüden Abdülhalim Ağa'nın karısını on dokuz yerinden yaralayıp ve birçok eşyasını yağma ettikleri, bu yüzden can ve mallarından emin olmadıklarından bu tehlikeli bölgeden ve ölüm korkusuyla yaşamaktan kurtulan malın hususunda gereğinin yapılması talep edilmiştir.

Dünkü tarihli yazıda da işaret edildiği gibi, Ermeni çetelerinin tecavüzleri ve eşkıyalıkları günden güne artmakta, bu yüzden belde halkı korku ve heyecana düşmüş olduğundan, genel güvenliği bozan söz konusu çetelerin tecavüzlerinden masum ahalinin kurtarılması ve haklarında gereken işlemlerin yapılması, gasp edilenlerin kendilerinden alınması ve ülkede emniyet ve asayişin temini hususlarında gerekli önlemlerin alınması ve Vilayet makamına durum hakkında bilgi verilmesi ricasıyla..." şeklinde bilgi verilmiştir.

İğdir, Saitabat, Maskarahasan, Fidyekızık, Hamamlıkızık ve Ahmetbey Köyleri Facialarına Dair

21 Mayıs 1921 tarihinde Vali'nin Bursa Askerî İdare Başkanlığı'na yazdığı 1604/396 sayılı raporda; "Haziran'ın 1. günü İğdir, 5. gecesi Saitabat, Temmuz'un 13. günü Maskarahasan ve 16. gecesi Ahmetbey köyleri Ermeni çeteleri tarafından basılarak halkın dövüldüğü, malların yağma edildiği ve kısaca Ahmetbey Köyü baskınında iki ölü ve bir çok yaralı ile beraber ırza da tecavüz edildiği Fidyekızık Köyü'nün yakıldığı ve Cumalıkızık Köyü'nün yağma edildiği, bunlardan başka ferdi ve şahsi her gün birer öldürme olayının meydana geldiği, faillerinin kah Yunan askeri

kiyafetine giren. şahıslar, kah asker ve Ermeni çeteleri olduğunun iddia olunduğu, Osmanlı Jandarmaları silahtan tecrit edilmiş olmasına ve asayişin değil köylerde şehirde de tamamen bozuk olduğu şu sırada araştırma yapmak için mahallerine gitme imkanı bulunmamasına ve beş on günden beri bu gibi kötü olayların daha şiddetli ve dehşetli olarak devam edeceği bazı durumlardan çıkarılmakta olduğundan, bu gibi cürümlerin yerinde araştırılması ve faillerinin mümkün olduğu derecede yakalanmasının, herhalde silahlı, karma ve yeterli miktarda bir Jandarma kuvvetinin Adliyenin emrine verilmesine bağlı olduğu beyanıyla böyle bir kuvvetin hazırlanmasının sağlanması Merkez Savcılığından yazılan yazıda bildirilmiştir. Gereğinin yapılmasını ilgililere emir duyurulması ve ayrıca durumun Vilayete bildirilmesi ricasıyla..." şeklinde bilgi verilmiştir.

Seç ve Barakfah Köyü Zulümleri

19 Temmuz 1921 tarihinde Vali'nin Bursa Askeri İdare Başkanlığı'na yazdığı 1631/410 sayılı raporda; "15/7/1921 tarihinde Bursa'nın Seç Köyüne yedi kişiden oluşan bir Ermeni çetesi gelerek bütün köy halkını camiye toplayıp, "bu köyden zengin kimdir?" diye sorarak ve köy halkının da bu köyden zengin olmadığı cevabı verdikleri, bunun üzerine Muhtar Veli Ahmet' e hitaben: "Şimdi 750 lira isteriz!" deyip köy halkı önünde tedarik edebildikleri 350 lirayı sözü geçenlere teslim ettikleri, geriye kalan 400 (dört yüz) lirayı da Pazar günü vereceklerini taahhüt ettikten sonra gittikleri, yine 17/7/1921 Pazar günü sabahleyin Ermeni ve Çerkezlerden oluşan 30 kişilik silahlı bir çete Barakfah Köyünü basarak köy halkını döverek mevcut paralarıyla değerli eşyalarını ve yirmi baş at ve bir de merkep alıp gasp ettikten sonra köy halkından. Kayacı Yusuf oğlu Hafız Ali ile Hacı Gedik oğlu Hüsnü'yü kurşunla, Korfalı muhacirlerden ismi bilinmeyen diğer bir şahsı da ip ile öldürdükleri ve bu üç ölü halen defnedilmediğinden durum savcılığa bildirildiği Jandarma Alay Komutanlığı Vekaletinden yazılan yazıda bildirilmiş olmakla saldırganların araştırılmaları ve yakalanmaları ile haklarında gerekli işlemlerin yapılması ve sözü edilen çetelere dair tarafınıza yazılan yazının gereğinin hızlı bir şekilde yerine getirilmesi ricasıyla..."

Ermeni Çeteleri Tarafından Bursa'nın Ahiköyü ve Diğer Köylerinde İşlenen Zulümler

20 Temmuz 1921 tarihin Vali'nin Bursa Askeri İdare Başkanlığı'na yazdığı 1630/409 sayılı raporda; "15/7/1921 günü Selçukgazi Köyü İmanı Abdullah Efendi'nin köy kenarında Ermeni çeteleri tarafından kurşunla öldürüldüğü, 17 -18/7/1921 tarihinde Pazartesi gecesi altı kişilik bir Ermeni çetesi Ahiköyünü basarak köy halkından Hürşit Onbaşı'nın evine zorla girdikleri adı geçenin kızı ile gelinini almaları üzerine onların feryat ve figanını işiten eniştereli Şuayp oğlu Mustafa'nın gelerek çetelere hitaben: "Kadınlardan ne istiyorsunuz?" demesiyle eşkıyaların tüfeğin dipçığı ile adı geçeni başından yaralayıp, sakalını yakarak kollarını yağlayıp başına nöbetçi koyduktan sonra Abdullah'ın evine de zorla girerek konsol ve sandıkların içinde bulabildikleri değerli şeyleri ve süs eşyalarını aldıkları; Daha sonra köy imamının evine ve oradan Ahmet Onbaşı ve Muhacir İsmail'in evine girerek onların da değerli eşya ve süs eşyalarını gasp ettikten sonra nöbetçi buldukları Mustafa'nın yanına gelerek üç at istedikleri ve Mustafa'nın da: "Bende at yoktur!" demesi üzerine gasp ettikleri eşyayı Mustafa'nın sırtına yükleterek köyün dışına kadar götürüp sekiz on el silah attık

tan sonra adı geçeni serbest bıraktıkları Jandarma Alay Komutanlığına yazılan yazıda bildirilmiştir. Saldırganların hüviyetlerinin araştırılması ve gerekli takibatın yapılarak yakalanması ve haklarında kanuni işlem yapılması, gasp edilen eşyaların geri alınarak sahiplerine iadesi hususunda ilgililere emir verilmesi ricasıyla..." şeklinde bilgi verilmiştir.

Zırafta Köyü Mezalimine Dair

20 Temmuz 1921 tarihinde Vali'nin Bursa Askeri İdare Başkanlığı'na yazdığı 1625/404 sayılı raporda; "Temmuz'un 18. günü 100 kişiden ibaret Ermeni ve Çerkezlerden oluşan bir süvari çetesi Bursa'nın Zırafta Köyüne gelerek akşama kadar köydeki evleri arayıp, bulabildikleri değerli eşya ve paralarını alıp gasp ettikleri, daha sonra köy halkından 30 kişiyi öldürüp, iki kişiyi yaralayarak kaçtıkları, şimdi saldırganların Görükle' de oturmakta oldukları ve isyankarların Görükle Köyünü merkez edinerek oradan etrafa saldırdıkları ve esasen bunların Zırafta Köyü'ne tecavüz edecekleri iki gün önce İşgal Kuvvetleri Jandarma Komutanlığına bildirecek olayın yaşanmasına meydan vermemek üzere bir birliğin sevkini rica ettiği halde bir tedbir alınmaması, bu nedenle olayın ortaya çıkmasına ve masum ahalinin öldürülmesine sebebiyet verdiği ve halen öldürülenlerin meydana olduğu, saldırganların, köyden Ahmet Ağa'nın bakire kızını da alarak gittikleri ve bunların Görükle Köyünü merkez tuttuklarından bugün tekrar civardaki Müslüman köylerde olaylar çıkaracakları kesin olduğundan acil önlemler alınması ve sözü geçenlerin olay çıkarmalarına meydan verilmemesinin sağlanması Jandarma Alay Komutanlığından bugünkü tarihle verilen iki adet raporda bildirilmiş ve öncesinde ve sonrasında taraflarına yazılı olarak bilgi verilmesi rica edilmişse de olaylar halen devam etmekte olduğundan, bütün memleket sakinlerini dehşete düşüren üzücü olaylara son verilerek saldırganların derhal yakalanması ve cezalandırılması, halkın korku ve dehşetten kurtarılması, mal ve canının korunması ve namuslarının emniyet altına alınmasının temini, özel olarak bir kere daha rica ve temenni olunur." şeklinde bilgi verilmiştir.

Alaşar Köyü Mezalimine Dair

24 Temmuz 1921 tarihinde Hüdavendigar Valisi'nin Bursa Askeri İdare Başkanlığı'na yazdığı 1650/412 sayılı raporda; "Bursa'nın Alaşar Köyü Muhtar ve İhtiyar Heyeti adına verilen 24 Temmuz 1921 tarihli durum arzında bu gece saat bir sularında Rum ve Ermeni ve Çerkez çeteleri tarafından köyleri basılarak köy halkının dövülmesi yanında elmas, süs eşyaları, bakır ve para eden değerli bütün eşyaları gasp edildiği, bu nedenle dövülenlerden ikisinin hayatı tehlikede olduğu ve köy halkının göç etmeye başladığı, ancak harmanlarda mevcut hububatı alabilmek için köylerine muhafız bir askeri birliğin gönderilmesi talep edilmekte olduğundan gereğinin yapılabilmesi için ilgililere emir buyurulması ricasıyla..." şeklinde bilgi verilmiştir.

Bursa merkez ve merkez ilçeler olmak üzere Ermeni çeteleri ve Yunan askerleri tarafından toplam 177 kişi süngü, bıçak, kurşun vb. yaralanmış, 3123 kişi darp ve işkenceye maruz kalmış, 105 kadına tecavüz edilmiş, 355 kişi hapsedilmiş, 327 kişi esir ve sürgün edilmiştir.

Kaynak: Bursa'da İşgal Günlüğü, Derleyen: Canip Bey, İstanbul 2004

Bir sonraki sayıda konuyla ilgili Bursa'nın diğer ilçelerine ait raporlar bilgilerinize sunulacaktır.